

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

Інтеграція освіти України в європейський простір вищої освіти (ЄПВО) потребує, насамперед, підготовки вчителя нової генерації. В наш час якість освіченості вчителя визначається рівнем його професійної компетентності. А відтак, новим концептуальним орієнтиром розвитку сучасної освіти в рамках Болонського процесу стало запровадження компетентнісного підходу.

Концептуальні засади компетентнісного підходу знайшли своє відображення у документах Ради Європи, ЮНЕСКО, Міжнародного департаменту стандартів тощо. Стратегія підготовки фахівців з вищою освітою задекларована в основних документах, зокрема Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Національній доктрині розвитку освіти», Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір; Національній рамці кваліфікацій; Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки (проект) та інших нормативних документах Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України відповідно до прогресивних рішень Болонської конвенції та сучасних потреб особистості і суспільства.

Актуальність проблеми ефективного формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів в умовах кредитно-модульної системи вищого навчального закладу викликане запитом суспільства та ринку праці в компетентних, висококваліфікованих фахівцях, здатних постійно навчатися, прагнути до самовдосконалення тощо. Вчителеві необхідно бути освіченою людиною в галузях культури, педагогіки, психології, конкретної методики; здатним до педагогічної творчості й науково-педагогічного мислення; усвідомлювати значення інноваційної діяльності та володіти елементами педагогічного пошуку [1, с. 8].

Особливості професійної підготовки фахівців початкової освіти розкриті у дослідженнях А. Алексюка, І. Бега, Н. Бібік, І. Зязюна, В. Бондаря, С. Гончаренка, О. Савченко, Л. Хомич, Л. Хоружої, О. Пометун, С. Литвиненко тощо.

Питання формування професійної компетентності майбутнього вчителя вивчали І. Зязюн, В. Сластьонін, Н. Кузьміна, А. Маркова, О. Дубасенюк, Л. Карпова, Є. Павлютенков, В. Баркасі, О. Онопрієнко та ін.

Аналіз стану сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів доводить, що проблема потребує подальших наукових розробок, обґрунтування та реалізації технології процесу формування професійної компетентності майбутнього вчителя

початкових класів в умовах кредитно-модульної системи у ВНЗ з метою забезпечення якісної підготовки професійно компетентного фахівця.

Стаття має на меті висвітлити результати дослідно-експериментальної роботи щодо перевірки ефективності технології формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів в умовах кредитно-модульної системи вищого навчального закладу. Дослідження проводилися серед студентів I–V курсів педагогічного факультету за допомогою діагностичних методик, спрямованих на вимір та кількісний і якісний аналіз рівнів сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

Педагогічний експеримент умовно можна поділити на декілька етапів:

Перший етап – підготовчий, який виконував наступні функції: діагностичну, прогностичну, організаційну. На даному етапі було проведено аналіз здобутих даних констатувального етапу за мотиваційно-ціннісним, когнітивним, операційно-діяльним, особистісним та рефлексивним компонентами професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів; визначено контрольні та експериментальні групи студентів – майбутніх вчителів початкових класів; розроблено програму дослідно-експериментальної роботи та функціональну модель формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

На другому етапі експериментальної роботи здійснено підготовку студентів за експериментальною технологією формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. Під час реалізації зазначеної технології було враховано обґрунтовані педагогічні умови у визначених експериментальних групах. Особлива увага на даному етапі експерименту приділялася викладанню професійно-орієнтованих дисциплін із застосуванням інтерактивних методів, прийомів, засобів та форм навчання. Крім того, на даному етапі, за допомогою аналогічної методики, що використовувалася під час констатувального експерименту, проводилася діагностика рівнів сформованості професійної компетентності студентів.

Третій етап – контрольньо-вимірювальний та аналітичний, передбачав обробку здобутих результатів за допомогою методів математичної статистики та обробки даних, а також аналіз дослідно-експериментальної діяльності внаслідок запровадження експериментальної технології формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів у навчально-виховному процесі ВНЗ. На даному етапі порівнювалися результати констатувального та контрольного експерименту; динаміку зміни показників за компонентами професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів було проілюстровано у вигляді діаграм та графіків.

На засадах основних теоретичних положень професійної компетентності вчителя, у процесі проведення констатувального експерименту нами виділені й обґрунтовані рівні (високий, середній,

низький), критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, технологічний, особистісний, рефлексивний) та показники сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів [2].

Отримані результати констатувального етапу педагогічного експерименту за сукупністю показників мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного, особистісного та рефлексивного компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Кількісні показники рівнів сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів

Компоненти професійної компетентності	Рівні сформованості		
	Високий (%)	Середній (%)	Низький (%)
Мотиваційно-ціннісний	14,9	44,0	41,1
Когнітивний	15,6	41,5	42,9
Операційно-діяльнісний	14,6	47,6	37,8
Особистісний	14,3	45,2	40,5
Рефлексивний	10,5	42,8	46,7
Загальний середній результат	14,0	44,2	41,8

Аналіз кількісних показників засвідчує перевагу числа студентів із середнім рівнем сформованості професійної компетентності (44,2 %). Низький рівень виявили 41,8 % майбутніх фахівців, і лише 14,0 % – високий рівень. Це дає підставу стверджувати про недостатній рівень сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів в умовах ВНЗ.

Низький рівень сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів є результатом наступних проблем, які мали місце в процесі констатувального експерименту: недостатня обізнаність студентів із сутністю самого поняття «професійна компетентність»; недостатня сформованість мотивів досягнення успіху в майбутній професійній діяльності вчителя початкових класів; невміння застосовувати теоретичні положення в педагогічній діяльності, безсистемність знань, низька сформованість здатності до власної рефлексії; неусвідомленість особистої значущості в педагогічній діяльності; відсутність чіткого бачення шляхів самовдосконалення, саморозвитку тощо.

Отримані результати констатувального етапу науково-дослідного експерименту дали змогу виявити певні недоліки у системі фахової підготовки щодо формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів та довели необхідність активізувати потенціал навчально-виховного процесу ВНЗ з метою розв'язання даної проблеми. Відтак, вирішення зазначеної проблеми потребувало проведення дослідно-експериментальної роботи шляхом розробки та впровадження ефективної

технології формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів в умовах ЄКТС у ВНЗ.

Технологія формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів передбачала наступні етапи професійної підготовки студентів у ВНЗ: адаптаційно-репродуктивний, активно-діяльнісний та рефлексивно-творчий [3].

Адаптаційно-репродуктивний етап реалізовувався впродовж першого року навчання студентів. Він спрямований на оволодіння первинними професійно-педагогічними знаннями, вміннями та навичками; усвідомлення професійно-ціннісних орієнтацій; формування уявлення про професійну компетентність вчителя, його функції, вимоги, особливості педагогічної діяльності; розвиток мотивації до педагогічної діяльності; прагнення до свідомого засвоєння навчального матеріалу в процесі професійної підготовки тощо.

Під час активно-діялісного етапу, впродовж другого-третього курсів навчання студентів, вирішувалися такі завдання як оволодіння системою педагогічних знань, умінь, навичок та їх практична реалізація; становлення професійного образу «Я», усвідомлення своїх можливостей під час реалізації педагогічної діяльності; прагнення до саморозвитку, самовдосконалення тощо.

Рефлексивно-творчий етап передбачав вироблення індивідуального стилю майбутнього вчителя початкових класів як активного суб'єкта власної діяльності, що володіє рефлексивною компетентністю, здатного до побудови особистої концептуальної основи педагогічної діяльності і оволодіння способами прийняття професійно важливих рішень тощо. Цей етап мав місце на четвертому та п'ятому курсах навчання студентів.

З метою реалізації зазначених завдань на різних етапах професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів було впроваджено ряд заходів щодо формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів, а саме: введення теми «Професійна компетентність вчителя» до курсу «Вступ до спеціальності»; впровадження курсів «Вища освіта України та Болонський процес», «Професійна підготовка вчителя», «Педагогічна етика вчителя початкових класів», факультативу «Професійний розвиток майбутнього вчителя початкових класів: тренінгові заняття»; оптимізація викладання професійно зорієнтованих дисциплін в контексті формування у майбутнього вчителя початкових класів професійної компетентності; вдосконалення змісту педагогічної практики з метою формування практичної готовності студента до професійно-педагогічної діяльності на засадах компетентнісного підходу; розроблення методичних рекомендацій для кураторів академічних груп; запровадження студентських наукових гуртків та проблемних груп з питань професійної компетентності сучасного вчителя; оновлення тематики студентських наукових (курсівих, дипломних) робіт; організація і проведення науково-практичних семінарів, конференцій із залученням студентів, викладачів та вчителів шкіл з метою

обговорення практичних проблем в системі ВНЗ – школа; залучення студентів до наукових публікацій з означеної проблеми; проведення конкурсу педагогічної майстерності; вдосконалення навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін у відповідності до вимог ЄКТС; проведення діагностики динаміки сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя тощо.

Після завершення формувального експерименту на кожному етапі проведено контрольні зрізи, які були аналогічні тим, що застосовувалися у процесі констатувального експерименту.

Контрольні зрізи, проведені по завершенню формувального експерименту щодо рівнів сформованості професійної компетентності студентів, дають підстави стверджувати про позитивні тенденції в експериментальних групах за всіма визначеними компонентами, які відбулися у процесі впровадження експериментальної технології формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів у вищому навчальному закладі (див. таблиця 2).

Таблиця 2

Порівняння рівнів сформованості показників мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного, особистісного та рефлексивного компонентів професійної компетентності студентів контрольних та експериментальних груп, у %

Компоненти	Рівні	Контрольна група		Експериментальна група	
		початок	кінець	початок	кінець
Мотиваційно-ціннісний	В	14,8	16,8	14,6	24,4
	С	43,8	45,2	44,5	56,0
	Н	41,4	38,0	40,9	19,6
Когнітивний	В	15,3	16,3	15,8	25,5
	С	41,5	43,0	41,7	54,4
	Н	43,2	40,7	42,5	20,1
Операційно-діяльнісний	В	14,6	16,7	14,7	24,8
	С	47,1	48,2	48,2	57,3
	Н	38,3	35,1	37,1	17,9
Особистісний	В	13,9	15,6	14,8	27,9
	С	45,7	47,1	44,8	56,2
	Н	40,4	37,3	40,4	15,9
Рефлексивний	В	10,0	11,4	11,0	22,6
	С	42,9	44,0	42,6	51,7
	Н	47,1	44,6	46,4	25,7
Усереднений показник	В	13,7	15,3	14,2	25,0
	С	44,2	45,4	44,4	55,1
	Н	42,1	39,3	41,4	19,9

Аналіз даних, наведених в таблиці, вказує на зростання показників сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя

початкових класів в експериментальній групі, тоді як для контрольної групи такі зміни є несуттєвими. Так, за усередненим показником щодо сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів, серед студентів контрольних груп високого рівня досягли 15,3 %, що на 9,7 % менше ніж число студентів експериментальних груп; середнього рівня – 45,4 % (на 9,7 % менше від кількості студентів експериментальних груп) та низького рівня – 39,3 % (на 19,4 % більше від числа студентів експериментальних груп). За усередненими показниками, загальне число студентів цієї групи впродовж проведення формувального експерименту, з високим рівнем сформованості професійної компетентності зросло на 1,6 %, з середнім – на 1,2 %, та з низьким рівнем зменшилося на 2,8 %.

На відміну від показників контрольних груп, в експериментальних зафіксовані значні відмінності між показниками до і після експерименту. Так, зокрема, високого рівня сформованості професійної компетентності досягли 25,0 % студентів, що на 10,8 % більше від початкових показників; 55,1 % студентів з середнім рівнем, що на 10,7 % перевищувало початковий результат. Кількість студентів, які зафіксували низький рівень сформованості досліджуваного явища, зменшилася на 21,5 % та становить 19,9 %.

Результати формувального експерименту наочно представлені на рис. 1.

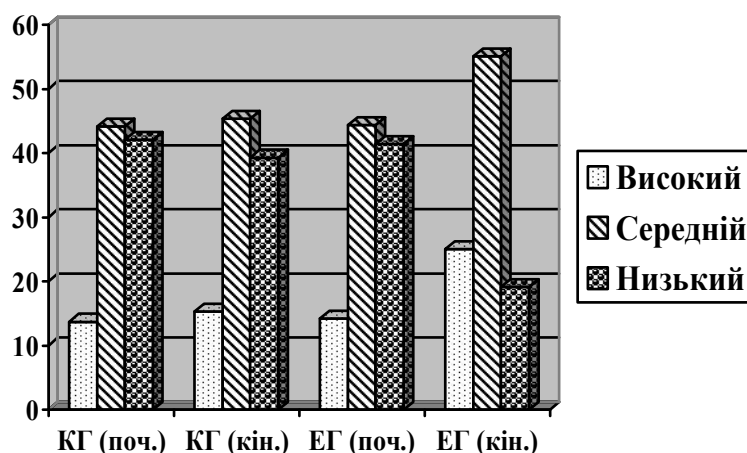

Рис. 1. Динаміка рівнів сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів впродовж формувального експерименту

Отримані результати підтверджують ефективність проведеної дослідно-експериментальної роботи. Крім того, проаналізовані нами якісні показники студентів, які в ході формувального експерименту досягли високого рівня сформованості професійної компетентності свідчать про свідоме оволодіння ними знаннями, уміннями та навичками, необхідними для майбутньої професійної діяльності. Такі студенти усвідомлюють значущість професії вчителя початкових класів; проявляють стійкий інтерес до педагогічної діяльності; мають глибокі знання з теорії та методик професійної підготовки вчителя; володіють вміннями та

навичками, необхідними для ефективної реалізації педагогічного процесу в школі; здатні вдало застосувати здобуті знання, уміння та навички у нестандартних ситуаціях; вміло вирішують конфлікти в учнівському колективі тощо. Студенти з високим рівнем сформованості професійної компетентності вирізняються яскраво вираженими професійно-значущими якостями, такими як любов до дітей, справедливість, відповідальність, толерантність, альтруїзм, креативність, творчість, ініціативність та ін. Вони адекватно оцінюють свої здібності, самокритичні, постійно прагнуть до самовдосконалення.

Аналіз результатів проведеної нами роботи говорить про те, що цілеспрямоване формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів засобами інтерактивних форм та методів навчання в умовах кредитно-модульної системи сприяє високій готовності випускника вищого навчального закладу до педагогічної діяльності в школі. Зокрема, досягненню ефективних результатів передували проведені тренінгові заняття, презентації, лекції, семінарські та практичні заняття, круглі столи, робота в гуртках, залучення студентів до наукової роботи, до участі в олімпіадах, науково-практичних конференціях, конкурсах педагогічної майстерності, тематичних акціях тощо. Така робота сприяє свідомому оволодінню професією, підвищує інтерес до діяльності вчителя початкових класів, активізує прагнення до самоконтролю, саморозвитку, самовдосконалення, розвиває комунікативність, креативність, творчість, виховує культуру поведінки тощо.

Отже, результати проведеного експерименту дають підставу стверджувати, що запропонована і апробована нами технологія формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів в умовах вищого навчального закладу є ефективною і доцільною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Завалевський Ю. І. Сучасний вчитель: вимір часу : навчально-методичний посібник для вчителів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Юрій Іванович Завалевський. – К. : Букрек, 2008. – 288 с.
2. Перець О. Основні критерії, рівні та показники сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів / О. Перець // Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол. : Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші]. – Умань : ПП Жовтий, 2010. – Випуск 2. – С. 119–125.
3. Перець О. Технологія формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів / О. Перець // Вісник кафедри педагогіки початкової освіти : матеріали звітної наукової конференції викладачів, співробітників, докторантів, аспірантів та студентів Рівненського державного гуманітарного університету. – № 5. – Рівне : РДГУ, 2012. – С. 23–26.